

כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון.

מסכת אבות פרק ו משנה ג:

הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת, צריך לנהג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך ישראל, שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו ומידעו, שנאמר ואתה אנוש כערפי אלופי ומידעי, והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד,

ואין כבוד אלא תורה, שנאמר כבוד חכמים ינחלו... ותמימים ינחלו טוב¹,
ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו:

רבי מתתיה היצהרי [חי בספרד לפני שש מאות שנה] על אבות פרק ו

שאין כבוד אלא לחכמים שנאמר כבוד חכמים ינחלו, כלומר ראוי לכבוד למי שיאות להם הכבוד, והכבוד המדומה והכוזב הוא מי שיכבדוהו לעשרו ולשררתו וזה לא יתמיד, אבל מעלת החכמה לא תסור לעולם, וא"כ כבודם הוא הכבוד האמתי.

ותמימים ינחלו טוב, אין זה סוף פסוק "כבוד חכמים ינחלו", כי הוא פסוק בתחלת ספר משלי (ג, לה), ומסיים "וכסילים מרים קלון."

ונראה לי פירושו הנה הכבוד האמתי החכמים ינחלו אותו, לפי שיעמוד להם לעד מצד חכמתם ושלימותם, אבל הכסילים הכבוד מרים קלונם, כי הכסיל כשיבא למעלה ושררה כשיכבדוהו בני אדם יתנהג בגאווה ובוז, בענין שיפרסמו בני אדם חסרונו ויסר מהרה בבוז וקלון.

ופסוק זה הוא סמוך לסוף הספר (כח, י), וכך הוא, "משגה ישרים בדרך רע בשחותו הוא יפול ותמימים ינחלו טוב." ופירוש המתעה האנשים בדרכים בלתי נאותים במזמותיו ותחבולותיו, אין ספק שבשוחה שהוא עושה להם הוא יפול בה, אבל התמים בדרכיו לא יקרהו עונש ומכשול, ולזה יהיה לו הטוב לנחלה.

אבל ז"ל הביאוהו בכאן לומר וללמד שלא תחשוב שהכבוד לחכמים הוא לאי זו חכמה כי אינו כן, אלא אותה החכמה שהתמימים ינחלוה היא התורה, אומר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (תהלים קיט, א), ולזה אמר ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו....

פרקי משה [לר' משה אלמושנינו מסלוניקי] על אבות פרק ו

הלמד מחבירו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד, שכן מצינו בדוד שלא למד מאחיתופל וכו'. אחר אשר הונחו בשני מאמרי השלמים ר' מאיר וריב"ל, שבחי התורה ותהלותיה, ומעלת תהלת העוסק בה, עד שנאמר שכל העולם כלו כדאי הוא לו, להיות התורה קיום העולם, על דרך אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ

1. משלי פרק כח פסוק י: משגה ישרים בדרך רע בשחותו הוא יפול, ותמימים ינחלו טוב:

לא שמתי וכו', הונח המאמר הזה והברייתא הזאת להפליג עוד בשבח התורה, עד שכל הלומד ממנה אפילו אות אחת מחבירו צריך לנהוג בו כבוד, יען השלימו בחלק השלמות הגדול הזה, כי כמו שהבן חייב לכבד את אביו מפני שהביאו לחיי העולם הזה ונשתתף במציאותו, כן חייב לנהוג כבוד במי שלמדו תורה, אשר גם הוא נשתתף במציאותו, כי שלמות הצורה הוא המציאות האמיתי, וכמו שאביו הביאו לחיי העולם הזה, כן המלמד תורה לחבירו מביאו לחיי העולם הבא כנודע. אשר על כן נגזר אומר בברייתא הזאת, שהלמד מחבירו אפילו אות אחת בתורה, צריך שינהוג בו כבוד, והוא כאלו אמר, שאחר אשר נתברר ונתבאר באר היטב היות מעלת גדולת התורה לאין תכלית, והשלם בה הוא השלם בצורתו העצמית, ובזולתה נמשל כבהמות נדמו, אם כן הלמד מחבירו אפילו חלק קטן ממנה, ראוי לנהוג בו כבוד בלי ספק. הנה זהו כללות הבנת כונת הברייתא הזאת.

אך שתים המה הקושיות שראוי להקשות, זולת הערות רבות שראוי להתעורר בהם לעמוד על כונת הברייתא על נכון. אחת היא, כי לא ידעתי איך ואיככה יצוייר, שאם הרב למד מתלמיד קטן או מעם הארץ אות אחת או דרוש אחד בתורה שאולי העם הארץ שהוא שמע אותו מפי רב גדול יהיה חייב בכבודו כתלמיד לרבו, שצריך שיקרא אותו רבו אלופו ומיודעו, כדוד לאחיתופל. ונמצא לפי זה שהרב צריך שיקרא לכל תלמידיו רבותיו, כפי המאמר המוסכם הרבה למדתי מרבותי וכו' עד ומתלמידי יותר מכלם וכו'. שנית קשה אצלי מאד באמת, כי אחר שהביא הקל וחומר ואין בו פרכא כלל, למה הוצרך להביא סוף הברייתא ואין כבוד אלא לחכמים שנאמר וכו', ואין טוב אלא תורה וכו', שנראה באמת הכל מיותר להוכיח ההנחה הראשונה שהונחה בברייתא, שכל הלמד מחבירו אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד, שהרי הוכיח הוכחה גמורה מהקל וחומר. ולא עוד אלא שהוסיף לסתור הקודם, כי באומרו ואין כבוד אלא לחכמים, משמע שאם למד דבר ממי שאינו חכם אין ראוי לכבדו, והוא אמר הפך זה, שמכל איזה שיהיה שלמד ממנו אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד וכו'. וזולת זה ראוי להתעורר אנא מצינו בדוד שעשאו לאחיתופל רבו, כי לא מצינו שעשאו רק אלופו ומיודעו, ואיך אמר שעשאו רבו אלופו ומיודעו. ולא ראיתי לאחד מהמפרשים שנתעורר על זה, וגם כפי הלשון יש לראות למה אמר מלת עשאו היה לו לומר שקראו רבו אלופו ומיודעו, מאי עשאו, כי הוא לא עשאו רבו, ולא תתואר הפעולה רק לפועל, שהיה, אחיתופל שלמדו השני דברים, ולא למתפעל, כי המתפעל אינו עושה דבר. ועוד יש לראות בלשון באומרו צריך לנהוג בו כבוד, שהיה לו לומר ראוי שיכבדהו, מאי צריך, ומאי לנהוג בו כבוד, שלא בא הלשון הזה על צד הקרי וההזדמן בלי ספק.

אשר על כן, על כל ההערות האלה ויותר מאלה, אומר, שהכונה הנכונה בברייתא הזאת היא, כי להיות שבח התורה מחוייב עלינו בכל מקום ובכל זמן, ראוי לפרסם תמיד מעלתה ורוממותה, עד שכל הלמד חלק ממנה, אפילו חלק קטן מחבירו איך שיהיה, אף על פי שאין ראוי לכבוד מפני שידע אות אחת או הלכה אחת, כי אין הכבוד באמת רק לחכמים השלמים בתורה, כמו שיוכיח עוד, עכ"ז צריך שינהוג בו מנהג כבוד, לא שיהיה חייב בכבודו, כי על כן לא אמר מלת ראוי, ולא שיכבדהו בעצם וראשונה כחיוב התלמיד אל הרב חלילה, כי לא אמר שיכבדהו, רק אמר שצריך מפני הרואים שיראו מעלת התורה שינהוג בו כבוד, ר"ל, שינהוג בו כמנהג הכבוד הנתן במקום החייב לכבד, כדי שיכירו הכל וידעו שהמקבל אינו כפוי טובה, וז"א צריך לנהוג בו כבוד.

ובזה הותרו השתי קושיות אשר הקשינו, וקצת הערות מצד הלשון למסתכל בדברינו אלה

היטב, כי ראשונה הוכיח מהקל וחומר שהלמד מחבירו איך שיהיה, אפילו אות אחת, צריך מפני הרואים ומפני המוסר שלא יראה כפוי טובה, שינהוג בו מנהג כבוד, ולא שיכבדהו ממש כתלמיד לרבו, והוכיח זה מדוד, שעם היותו מלך וחכם ורוח הקדש שורה על כל דבריו, עכ"ז מפני שני דברים בלבד שלמד מאחיתופל קראו אלופו וכו', והם לדעת רז"ל שמצאו אחיתופל לדוד שהיה נכנס יחידי לבית המדרש ואמר לו ברוב עם הדרת מלך, וכן אמר, שאין ראוי להכנס בבית ה' יחידי שנאמר בבית אלהים נהלך ברגש מלשון למה רגשו גוים, שהוא לשון אסיפה ברבוי עם וכו'. והנה כח הקל וחומר גדול, שעם היות שענין אחיתופל היה שלמד ממנו שני דברים, יש לדון קל וחומר לביין אדם לחבירו אפילו לאות אחת, כשיוחס מעלת דוד על אחיתופל בחכמה ובמעלה, וזה פשוט, כי על כן עשה קל וחומר משני דברים, מצד התחלפות ורוחק היחס שבין דוד לאחיתופל, לאות אחת בין שני חברים קרובים אל השווי ויחס החכמה והמעלה, אשר תורה עליהם מלת חבירו אשר זכר.

ואמנם מה שזכר מלת עשאו ולא אמר קראו וכו', וגם שלא מצינו שעשאו רק אלופו ומיודעו, הנה בהערה הא' תתורץ השנית, כי על כן לא אמר קראו רבו אלופו ומיודעו, יען לא מצאנו שקראו רק אלופו ומיודעו וכו'.

אך הכונה לומר, כי במה שקראו אלופו ומיודעו, עשאו עליו רבו. וזה, כי בהיות דוד גדול ממנו במעלה וחכמה, ועכ"ז קראו אלופו, הנה בזה עשאו רבו, והוכיח זה מאומרו ואתה אנוש כערכי, כלומר, אינך גדול ממני, שאתה כערכי, ועכ"ז אתה אלופי ומיודעי מצד שלמדתי ממך שני הדברים הנז'. נמצא אם כן שעשאו עליו רבו במה שאמר לו כי לפי שלמד ממנו היה עליו לאלוף ויודע, עם שלא היה הדבר כן בפועל, והוא דקדוק נכון.

ואחר שהוכיח איך צריך שינהג האדם מנהג כבוד במי שלמד ממנו אפילו אות אחת מהקל וחומר, אמר, שהכבוד האמיתי הנתן בעצם וראשונה אינו אלא לחכמים, ולא לאלה שלמדו מהם אות אחת, או הלכה אחת, או אפילו פרק אחד, כי אם לא יהיה המלמד ההוא חכם בתורתו הקדושה, אין הכבוד ראוי לו מצד עצמו, וז"א ואין כבוד אלא לחכמים, כי לא אמר ואין צריך לנהוג כבוד אלא לחכמים, כי בזה היה סותר הקודם באמת, וכן אומרו בלשון שלילה לשלול הקודם, שאיננו כבוד אמיתי כנז', שאין הכבוד באמת נתן לאדם מצד עצמו, רק לחכמים, שנאמר כבוד חכמים ינחלו, רוצה לומר, החכמים הם נוחלים הכבוד,

אך מי שמלמד לחבירו דבר מה, אפילו שינהוג בו חבירו מנהג כבוד, לא ינחל הכבוד ההוא המלמד ההוא אם לא יהיה חכם, ולא יספיק שיהיה חכם סתם, רק שיהיה חכם בתורה, אשר על כן הביא שני פסוקים ממשלי, להוכיח שהכבוד אין ראוי רק לחכמי התורה, ולא לחכמי חכמה אחרת, שהאחד גלה על חבירו, הראשון הוא כבוד חכמים ינחלו, כי בזה הורה שהכבוד כשמגיע למכובד, לא יהיה רק לחכמים כמו שביארנו, ולהורות שהחכמים הנז' אשר ינחלו הכבוד אינם רק חכמי התורה, הביא הפסוק האחר שנאמר ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה, כי דרשינן גזרה שוה, מה להלן טוב שהוא התורה, אף נחלה דהכא, דחכמים, היא נחלת טוב, שהיא בהצטרפות התורה. ובזה יתורצו כל ההערות, עם כל מה שנתעוררו על הברייתא הזאת המפרשים כלם, כי במה שאמרנו נתיישב הכל על נכון.

שמות רבה פרשת יתרו פרשה כז אות ב

ד"א וישמע יתרו, הה"ד (משלי ג) "כבוד חכמים ינחלו" – זה יתרו, בשעה שבא אצל משה מה כבוד נחל, ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך, רבי יהושע אומר שלח לו ביד שליח, ר'

אליעזר אומר שלח לו אגרת ואמר עשה בגיני, ואם אין אתה עושה בגיני עשה בגין אשתך, ואם אין אתה עושה בגינה עשה בגין בניך.
 ר"א אומר הקדוש ברוך הוא אמר לו צא, ויאמר אל משה, א"ל הקדוש ברוך הוא אני הוא שאמרתי והיה העולם שנאמר (תהלים נ) אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ, אני הוא שאני מקרב אני הוא שאני מרחק, שנאמר (ירמיה כג) האלהי מקרוב אני נאם ה', אני הוא שקרבתי ליתרו ולא רחקתיו, אדם זה שבא אצלי לא בא אלא לשם שמים ולא בא אלא להתגייר, אף אתה קרבהו אל תרחיקהו – מיד ויצא משה לקראת חותנו, אמרו יצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל, וי"א אף ארון יצא עמהם, לכך נאמר כבוד חכמים ינחלו.

שפת אמת שמות פרשת יתרו שנת תר"מ

במדרש כבוד חכמים ינחלו כו' דורש על יתרו ע"ש. הענין הוא כי יתרו הביין בחכמתו אמיתות הבורא ית' עד שאמר עתה ידעתי כו'. אבל גדלה מעלת בניי שיודעין את הבורא ית' בכח התורה ומצות. וע"ז נאמר הסיפא ותמימים ינחלו טוב שהיא התורה. ויתרו זכה לכבוד שהוא משמאלה עושר וכבוד.

ולכן הקדים מעשה יתרו כמו ד"א קדמה לתורה. וגם שבנ"י ראו תכלית הידיעה שע"י החכמה לידע אח"כ יתרון מעלות כח התורה ומצות. כמ"ש לעולם ירוץ כו' שאם יזכה יבחיך. וכשבא יתרו לבנ"י וראה כח הדרך שלהם שהוא ע"פ התורה והנהגות הבורא ית'. אז הי' כמיותר בעיני עצמו מה שהי' מקודם נחשב בעיניו יותר מכל החכמים שהי' חכם גדול כידוע ולכן נקרא יתרו:

שפת אמת שמות פרשת יתרו שנת תרמ"ה

במדרש ה' עוזי ומעוזי מנוסי ביום צרה אליך גוים יבואו כו'. הענין הוא כי בניי בעצם המה דבקים בשורש עליון למעלה מהטבע. אכן הקדוש ברוך הוא הביא אותם למצרים כדי שיעלו כל הברואים. וכביכול הקדוש ברוך הוא בטוח בהם כי יחזירו אליו. ולא יטבעו ח"ו בכל הגליות. כמ"ש מנוסי ביום צרה. ועי"ז שחוזרין ונסין ומתעלין מן הצרות אליו ית'. ממילא מעלין עמהם כל המקומות. ועי"ז אליך גוים יבאו. וזה הרמז שמה שבא יתרו ונחדבק בהם אחר יצ"מ. זה התועלת היוצאת מגלות מצרים.

ויתרו הי' החכם שבאומות. כמ"ש במד' כבוד חכמים ינחלו כו'. והענין כתבתי במ"א באורך. וקיצור הדברים ע"פ מאמרם ז"ל לא הי' התורה צריך להתחיל אלא מהחודש הזה לכם רק כח מעשיו הגיד לעמו כו'. והענין הוא כי באמת יכולין גם ע"פ חכמת הטבע להכיר כבודו ית'. כי כל מה שברא הקדוש ברוך הוא לכבודו ברא. ולכן כבוד חכמים ינחלו כפי מה שמכירין כבודו ית' בעולם. וע"ז נאמר כבוד מלכים חקור דבר. אכן ידיעת בניי אינו מתוך חכמת הטבע. והוא דביקות בעצם התורה. ועליהם נאמר ותמימים ינחלו טוב.

כי כוחן של ישראל ע"י התמימות והביטול אליו ית'. ולא ע"י חכמות. ודרך זה מיוחד רק לבני ישראל. והוא דביקות בטוב הגנוז שהיא התורה. והוא דרך הנסתר למעלה מהטבע. וע"ז נא' כבוד אלקים הסתר דבר. אכן הקדוש ברוך הוא פתח בבראשית שבנ"י הוצרכו מקודם להיות במצרים ולתקן הטבע קודם שבאו למקומם ועצמותם. וכן הוא בכל פרט ישראל שנשמתו הוא חלק אלקי ממעל. ונתלבש ונאסר במאסר הגוף. כמאמר אחר וקדם צרתני. והוא כדי לתקן גם הגוף. וז"ש ומנוסי ביום צרה כדי שאליך גוים יבאו כו'. וכן בכלל. בניי הם הנשמה. והקב"ה ברא העולם להיות מדריגות זו אחר זו. וכמו שיש התחברות מדומם לצומח ויש ממוצע

ביניהם. וכמו כן מצומח לבע"ח. ומבע"ח למדבר הוא הקוף כמ"ש בספרים. וכן ממדבר לבנ"י שנק' אדם כדאיתא אתם קרוים אדם. והגרים המה הממוצעים בין האומות לבנ"י. ובשעת קבלת התורה שנתרוממו בנ"י הוצרך לביאת יתרו כדי שיהי' על ידו קצת התקשרות להעולם בשורש שהם נפשות בנ"י. ולכן כ' מיד ביצ"מ וגם ערב רב עלו שנתן הקדוש ברוך הוא עצה שיוכלו להתערב בהם. ושע"י יהי' עלי' לכל האומות כפי מה שיכולין לקבל: